

УДК 81'255.4 (=111:=161.2)

І. М. Клименко, І. С. Зоренко

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕДАЧІ АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Клименко І. М., Зоренко І. С. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою.

У статті розглядаються види лексичних перетворень англійської політичної термінології у процесі її перекладу українською мовою. Проаналізовано аспекти техніки перекладу, труднощі у досягненні його адекватності.

Ключові слова: трансформація, словниковий відповідник, техніка перекладу, адекватність.

Клименко И. М., Зоренко И. С. Лексические трансформации при передаче английской политической терминологии на украинском языке.

В статье рассматриваются виды лексических преобразований английской политической терминологии в процессе ее перевода на украинский язык. Проанализированы аспекты техники перевода, трудности в достижении его адекватности.

Ключевые слова: трансформация, словарное соответствие, техника перевода, адекватность.

Klymenko I. M., Zorenko I. S. Lexical transformations in the process of translation of English political terminology into Ukrainian.

The paper studies the types of lexical transformations of English political terminology in the process of its translation into Ukrainian. It deals with the aspects of translation techniques, with the pitfalls of translator's work.

Key words: transformation, vocabulary correspondence, translation techniques, adequacy.

Лексичні трансформації, або перетворення, – це специфічні зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою забезпечення адекватності перекладу. Вони застосовуються у разі, коли словникові відповідники в мові перекладу або відсутні, або адекватно не передають семантичні, стилістичні та прагматичні характеристики перекладу. Хоч проблеми техніки перекладу не раз ставали предметом дослідження в галузі зіставного мовознавства та перекладознавства [2; 4; 5; 6], вони, проте, потребують подальшого розгляду на матеріалі окремих лексичних груп. У цій статті ми дослідили одну з них – англійську політичну термінологію. При її перекладі українською мовою було виявлено різні види лексичних перетворень.

1. **Конкретизація** – це лексична трансформація, унаслідок якої слово (термін) ширшої семантики замінюється словом (терміном) вужчої семантики. Зі слів широкої семантики, які функціонують в англійській суспільно-політичній лексиці, можна, зокрема, навести такі: *entity, thing, unit, authority, power, deal*. Наприклад: *Autonomy republic is a state-like entity*. – Автономна республіка – це державоподібне утворення. У цьому реченні *entity* вжито в широкому значенні. *Ireland became a separate entity in 1949*. – Ірландія стала окремою державою в 1949 році.

Очевидно, що необхідність конкретизації значень деяких слів зумовлюється розходженнями в будові мов оригіналу і перекладу, відсутністю в мові відповідної лексичної одиниці широкої семантики.

Інший приклад: *The government should be separated from the parliament which, in turn, should be separated from the court so that power is not concentrated in any person or body*. – Виконавча влада має бути відокремлена від законодавчої влади, яка, у свою чергу, має бути відокремлена від судової гілки влади, аби влада не зосереджувалася в руках однієї людини чи органу (тут power конкретизовано в тексті вужчими за значеннями гілок влади – виконавчої, законодавчої та судової). Прийом конкретизації поєднано з прийомом додавання. Обов'язкова умова досягнення адекватності перекладу з використанням трансформації конкретизації – виявлення контекстуальних зв'язків лексичного елемента широкої семантики.

2. **Генералізація**. Ця лексична трансформація зводиться до зміни терміна вужчої семантики на термін ширшої семантики. Наприклад: *Political science is the study of the structures and activities of government*. – Політологія – це наука про устрій і функціонування державної влади. Відповідно до контексту одиниці structures and activities, ужиті у множині, видаються завузькими і конкретними для визначення політології як науки.

3. **Додавання слова**. При перекладах суспільно-політичної лексики часто виникає потреба в додаванні слова, що зумовлюється так званою компресією англійської мови. Суть цієї трансформації передає інша її назва – ампліфікація. Наприклад: *In 2008 UN has proposed a world conference on food supplies*. – У 2008 році ООН запропонувала скликати всесвітню конференцію з питань забезпечення людства продовольчими ресурсами. Підкреслені слова відсутні в реченні англійською мовою, їх смисл виявляється в

імпліцитній формі, тобто без безпосереднього вираження цієї частини змісту інформації.

Без таких трансформацій неможливий адекватний переклад значної кількості політичних термінів: *wage-strike* – страйк з вимогою підвищення заробітної плати.

Додавання слова (слів) може також бути представленим додаванням атрибутивних словосполучень: *out-party* – партія, що зазнала поразки на виборах; *Non-members of the Organization for Security and Cooperation in Europe were invited to the conference as observers.* – Країни, які не є членами Організації з безпеки і співробітництва в Європі, були запрошені для участі в конференції як спостерігачі. Прийом лексичного додавання є цілком закономірним, маючи на увазі більшу стислість англійської на відміну від української. А наслідком додавань слова, як правило, буває синтактична перебудова речення.

Отже, задля дотримання норм української мови та забезпечення адекватності перекладу у структуру фрази українською мовою доводиться вводити семантичні компоненти, які в оригіналі лише мають на увазі. Основне завдання перекладу в такому разі – збереження смислу оригіналу.

4. Вилучення слова – явище, протилежне додаванню. Вилучаються семантично надлишкові елементи оригіналу, тобто ті елементи смислу, які певним чином дублюються в оригіналі, або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої [1; 6].

Так, загальновідомим є явище паралелізму в англійській мові, смислова надмірність «парних синонімів». Для української мови таке явище не характерне. Наприклад: *The agreement signed by G – 7 provided just and equited relations for these countries.* – Угода, підписана, «Великою сімкою», забезпечила справедливі відносини між цими країнами; *The bill of Communist Party was rejected and repudiated.* – Законопроект Комуністичної партії було відхилено; *This is a regular and normal session of General Assembly.* – Це звичайна сесія Генеральної Асамблеї.

У політичних текстах та промовах трапляються, зокрема, такі «парні синоніми»: *meters and bounds* – границі, межі; *null and void* – нульовий; який не має сили. Вилучення одного із членів такої тавтологічної пари дає змогу не лише скоротити текст, але й не відступати від норм української мови. Тут головне – помітити зайвий семантичний компонент.

5. **Заміна частини мови.** У більшості випадків англійське слово певної частини мови перекладається відповідним словом тієї ж частини мови. Але така однозначність часто порушується. Іменник, приміром, може замінюватися дієсловом чи прикметником, а прикметник – іменником. І такі заміни можливі щодо слів майже кожної частини мови. Це – випадки не суто лексичної, а лексико-граматичної трансформації.

Спосіб заміни частин мови здебільшого застосовується, коли переклад такою ж частиною мови міг би призвести до порушення граматичних норм мови перекладу та традиційного слововживання. Наведемо приклади: а) заміна іменника дієсловом: *The UN is the main legal body that acts as a check on sovereignty.* – ООН – головний законний орган, який контролює суверенність (держав); б) заміна прикметника іменником: *The Ukrainian Government* – уряд України; в) заміна інфінітива іменником: *Lately, the U. S. Congress funded program to establish a network of new station for ground – based missiles in Europe.* – Нещодавно Конгрес США профінансував програму створення в Європі сітки нових баз для розміщення ракет наземного базування; г) заміна іменника прикметником: *class struggle* – класова боротьба; *coalition government* – коаліційний уряд; *policy line* – політична лінія; *local authority* – місцева влада; *state system* – державна система; *world supremacy* – світове панування.

Заміна частини мови може супроводжуватися зміною структури речення. Активний та пасивний дієприкметник теперішнього часу замінюються, як правило, особовими формами дієслова у складі підрядного речення: *Those people's deputies voting by hands present the OU – PSD – bloc.* – Оті народні депутати, що голосують руками, представляють блок «Наша Україна – Народна самооборона».

Заміна частин мови вимагає від перекладача творчого підходу.

6. **Перестановку слова** ще називають пермутацією, тому що при перекладі лексичні елементи міняються місцями. Ця трансформація використовується задля того, аби привести традиційну для англійської мови сполучуваність слів у відповідність з рідною мовою. Приклади перекладу політичних словосполучень з перестановками: *power politics* – політика з позиції сили (а не «силова політика»); *politics construction* – побудова (складова) політики (а не «політична конструкція»); *the Un-American Committee* – Комісія з розслідування антиамериканської діяльності (а не «антиамериканська комісія»).

Так перекладаються деякі атрибутивні терміни-словосполучення, наприклад, за моделлю *N1 + N2 (noun + noun)*, у якій: *N1* виступає в перекладі препозитивним означенням до компонента *N2*, у перекладі ж порядок слів змінюється: *party programme* – програма партії; *parliament membership* – склад парламенту; *visa extension* – продовження візи.

Перестановка компонентів словосполучення-терміна спостерігається також, коли український відповідник першого компонента є прикладкою: *aggressor state* – держава – агресор; *member country* – країна – член (якоїсь організації); *migrant labor* – працівник – мігрант.

Перестановка компонентів словосполучення може супроводжуватися додаванням до іменника прийменника: *committee debate* – обговорення в комісії; *department post* – посада в міністерстві; *impeachment case* – справа про імпічмент; *independence movement* – рух за незалежність; *security activity* – діяльність із забезпечення безпеки.

Застосування такого типу трансформацій зумовлюється передусім незбігом мовних структур.

7. Модуляція – це лексична заміна, що будується на причинно-наслідкових зв'язках понять, що можуть взаємно замінюватися. При цьому замінюються як слова, так і словосполучення. Логічний зв'язок між такими поняттями має бути настільки очевидний і семантично достатній, щоб у перекладі причину можна було б замінити наслідком чи навпаки, або (в іншому разі) ціле частиною. Спробуємо змоделювати причинно-наслідковий зв'язок, перекладаючи речення: *Tibet is not an independency.* – Тибет не є незалежною державою. Використавши трансформацію модуляції, можна перекласти інакше (якщо в цьому є необхідність): Суверенність – це не для Тибету. Так може сказати або патріот Тибету (з гіркотою), або, навпаки рішучий противник незалежності Тибету.

У разі використання модуляції стиль перекладу може спрощуватися до розмовного: *The party of Regions faction.* – Партія регіонів (а не фракція), бо що партія, що фракція цієї партії – для того, хто це говорить, може не мати значення.

8. Антонімічний переклад ще називають формальною негативацією чи позитивацією. Сутність цього прийому полягає в тому, що форма слова або словосполучення в оригіналі замінюється на протилежну: позитивна – на негативну і навпаки. Наприклад: *He hasn't won the elections.* – Він програв вибори (а не «не виграв»). Інші приклади: *outstanding* – неврегульований (відношення); *unfriendliness*

– ворожість; *unabolished* – чинний. Бувають також випадки анулювання в реченні двох негативних семантичних компонентів, наприклад: *non-insubordination* – підлеглість.

9. **Експлікація** (описовий метод) – це лексико-граматична трансформація, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке описує (експлікує) її значення мовою перекладу. Наприклад: *out party* – політична партія, що не знаходиться при владі (програла вибори); *concession speech* – промова кандидата в президенти, якою він визнає свою поразку; *wistle – stop speech* – виступ кандидата під час виборчої агітації; *canvasser* – кандидат на виборах чи його прибічник, які обходять будинки для придбання голосів на свою користь. В основному, цей метод застосовується при перекладах реалій, коли короткі словникові відповідники в українській мові відсутні [7].

Недоліком цього методу є його громіздкість, але без нього в певних випадках обійтися не можна.

10. **Транскрипція та транслітерація** застосовуються в основному при перекладі політичних реалій. Слова-реалії – це лексичні елементи, що позначають етноспецифічні поняття (поняття, притаманні одній культурі) [3; 4]. Вони вважаються безеквівалентною лексикою доти, доки в мові перекладу не утвердиться відповідний словниковий еквівалент.

Загалом до суспільно-політичних реалій мовознавці відносять ті, що позначають адміністративний устрій, органи влади (Сенат, Генеральна Асамблея), політичні партії та соціальні рухи, політичних діячів, громадські стани [5, с. 93], наприклад: *Senate* – Сенат; *Congress* – Конгрес; *impeachment* – імпичмент; *speaker* – спікер.

Аналогічно англійською мовою перекладаються українські політичні реалії: Верховна Рада – *the Verkhovna Rada*; Голодомор – *the Holodomor*; Рух – *the Rukh*.

11. **Калькування** використовується для передачі як безеквівалентних термінів, так і тих, що мають еквіваленти, і передбачає переклад словосполучень зі збереженням структури оригіналу. Наприклад: *Iron heel* – «залізна п'ята» (імперіалізм); *Iron Curtain* – «Залізна завіса». Для перекладу український реалій англійською мовою застосовуємо той самий прийом: Оранжева революція – *the Orange Revolution*; «Наша Україна» – *Our Ukraine*; Партія регіонів – *the Party of Regions*.

Отже, труднощі застосування при перекладах тієї чи тієї лексичної трансформації визначаються необхідністю дотримуватися норм української мови без втрати смислу оригіналу.

Література

1. Бурак А. Л. Перевод и межкультурная коммуникация. Этап 1 : Уровень слова. – М. : Р. Валент, 2002. – 152 с.
 2. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову / В. І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
 3. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 176 с.
 4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 448 с.
 5. Крупнов В. Н. Курс перевода. Английский язык : общественно-политическая лексика. – М. : Международные отношения, 1979. – 231 с.
 6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М. : Р. Валент, 2006. – 240 с.
 7. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. – М. : Высшая школа, 1988. – 239 с.
- Стаття надійшла до редакції 09.12.2012 р.